

Učenec naj bo v učnem procesu soustvarjalec, ne le poslušalec.

Aleš Marđetko

Alina Hojnik

Katja Šacer

Valentina Lovrec

Velikan

slovenske pedagogike

Življenje in delo doktorja Franja Žgeča

Osnovna šola
dr. Franja Žgeča Dornava

Velikan

slovenske pedagogike

Življenje in delo doktorja Franja Žgeča

Osnovna šola
dr. Franja Žgeča Dornava
april 2016

Aleš Marđetko
Alina Hojnik
Katja Šacer
Valentina Lovrec

Velikan slovenske pedagogike -
Življenje in delo doktorja Franja Žgeča

Jezikovni pregled

Nataša Ropič

Oblikovanje

PiKA, kreativne komunikacijske rešitve
Zmagoslav Šalamun, s.p., zanjo Nina Zorman

Izdajatelj in založnik

Osnovna šola dr. Franja Žgeča Dornava,
zanjo ravnatelj Iztok Hrastar

Tisk

Evrografis, d.o.o.

Naklada

400 izvodov

Tiskano v Sloveniji, april 2016

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Univerzitetna knjižnica Maribor

929Žgeč F.

MARĐETKO, Aleš

Velikan slovenske pedagogike : življenje in delo doktorja Franja
Žgeča / Aleš Marđetko ... [et al.]. - Dornava : Osnovna šola dr. Franja
Žgeča, 2016

400 izv.

ISBN 978-961-285-197-2

COBISS.SI-ID 86459649

Uvodni nagovor

Znanje nam omogoča, da skupaj razvijamo ustvarjalnost, uspešnost, vedoželjnost, aktivnost in uporabnost znanja. Torej je znanje skupek urejenih informacij, ki privedejo do razumevanja, in je temelj, na katerem gradimo svojo nadaljnjo življenjsko pot.

Tako kot drugod se je tudi v Dornavi leta 1824 pričelo z neobvezno enorazrednico, ki je 1827 prerasla v občinsko šolo. Skozi zgodovino se je število učencev večalo, šolska stavba se je spreminjala in preselili smo se v novo šolo.

V našem zavodu se zavedamo, da je ob dobrih prostorskih pogojih in kvalitetnem kadru, ki se nenehno izobražuje, za doseganje učno-vzgojnih ciljev še kako pomembno spoštovanje. Zato smo strpni drug do drugega, se medsebojno vzpodbujamo in poslušamo, priznavamo in sprejemamo drugačnost ter iščemo rešitve.

Zavedamo se, da brez zgodovine ni prihodnosti, zato smo v zadnjem času temu področju namenili kar nekaj projektov. Izdali smo knjižico o Rudolfu Maistru, skozi ljubezensko zgodbo predstavili zgodovino dvorca Dornava in izdali knjižico Miha spozna, kako je nastala Slovenija.

Letos mineva 120-letnica rojstva domačina in pionirja pedagoške sociologije na Slovenskem, dr. Franja Žgeča, po katerem nosi ime naša šola. Cenimo njegovo strokovno delo in ker ga želimo približati tudi učencem, smo že pred leti pripravili Žgečevo učno pot in jo v lanskem letu ponovno obudili. Ob letošnjem jubileju smo izdali knjižico, s katero uresničujemo vodilo »Učenec naj bo v učnem procesu soustvarjalec, ne le poslušalec.«

Ravnatelj OŠ dr. Franja Žgeča Dornava
Iztok Hrastar, profesor razrednega pouka

Učenec naj bo v učnem procesu soustvarjalec, ne le poslušalec.

A handwritten signature in white ink on a blue background. The signature is written in a cursive, flowing style and reads "Žgeč Franjo".

Dr. Franjo Žgeč, 1923

Leta 2016 obeležujemo 120-letnico rojstva in 55-letnico smrti dr. Franja Žgeča, slovenskega pedagoškega klasika in socialno-pedagoškega reformatorja v slovenskem šolstvu. Obletnici sta primerna priložnost, da obudimo misel nanj, na njegovo delo, občanom Dornave in širšemu krogu ljudi pa predstavimo življenje in delo tega velikega pedagoškega delavca, po katerem nosi ime naša šola.

Hkrati je to priložnost, da poravnamo dolg do neupravičeno in predolgo zamolčanega ter na kulturno obrobje odrinjenega pedagoškega duhovnega velikana, ki mu povojna desetletja niso bila kaj prida naklonjena.

7

Rojstvo in smrt

Dr. Franjo Žgeč se je rodil 11. aprila 1896 v Dornavi pri Ptujju kot prvi od osmih sinov v družini srednjega kmeta Franca in matere Ane, rojene Frajnkovič. Naslednji dan ob 16.30 je prejel zakrament krsta.

Dokaj kratko življenje je kot upokojeni gimnazijski profesor sklenil 31. avgusta 1961 v Celju. Pokopan je na dornavskem pokopališču.

Šolanje

Osnovno šolo je obiskoval v domačem kraju, nižje razrede gimnazije na Ptujju, višjo gimnazijo v Mariboru.

Kot dijak 6. razreda je bil 15. aprila 1915 vpoklican v vojsko Avstro-Ogrske monarhije, in sicer v 40. pehotni polk. Kmalu po vpoklicu je bil poslan na rusko fronto, bil tam zajet in od 6. junija 1916 do 31. oktobra 1918 v ruskem ujetništvu. Od tu se je leta 1918 vrnil »obogaten« z revolucionarnimi nazori oktobrske revolucije. Ideje proletarske revolucije so mu postale in ostale vodilo osebnega življenja in pedagoškega ustvarjanja.

Po vrnitvi v Maribor je do februarja 1919 ponovno služil vojsko, istega leta

499
1898

1

Cand. Sacerdotum
Petra Stajerska.

529/11

Tauf-Schein. — Krstni list.

Nöcese:
Kostja:

Geburtsjahr des Täuflings Leto rojstva	Monat, Tag und Stunde Mesec, dan in ura	Geburts-Ort Rojstni kraj	Name des Täuflings Ime otroka	Geburts- Spez.	Name und Stand — Ime in stan	Name und Charakter des Täuflers Ime in stan/ krstiteljja
1896	11/4. 12/4.	St. Peter	Franc	1	Name und Stand — Ime in stan der Mutter: <i>Marie</i> der Vaters: <i>Anton</i> der Pathe: <i>Anton</i> der Botro: <i>Anton</i>	Name und Charakter des Täuflers Ime in stan/ krstiteljja <i>Anton</i>

In Urkund- dessen das hiesige Geburts- und Taufprotokoll
V. befehlende tega takajšnja rojstva in krstna knjiga

Tom. XX pag. 14 und die pfarramtliche Fertigung
in župnijski uradni podoba

Župnijski urad sv. Petra in Pavla,
Ptuj dne 16. Septembra 1908

Seal and Unterschrift:
Podpisan: *Anton*

Krstni list Franja Žgeča

Slika slušatelja
scolaris effigies

Latinsko ročni podpis slušatelja
(scolaris) signaturae: *Franja Žgeča*

Univerza Kráľstava Srbov, Hrvatov in Slovencev v Ljubljani
UNIVERSITAS REGNI SERBORUM, CROATARUM ET SLOVACUM IN LUBJANA

INDEKS INDEX

predavanj rednega slušatelja
scolarum scolasticis ordinariis

Franja Žgeča
Dornova

rojstni kraj
natus ex

Vpisan
Inscriptus

na fakulteti
in facultate

dne
die

28. nov. 1909.

Docens:
Vattja

Службенички лист — Službenički List

1. Ime i prezime: *Franja Žgeča*

2. Datum: *28. nov. 1909.*

3. Mesto: *Ljubljana*

4. Stan: *St. Peter*

5. Starost: *13 let*

6. Šola: *Žgeča*

7. Zanimanje: *Žgeča*

8. Zanimanje: *Žgeča*

9. Zanimanje: *Žgeča*

10. Zanimanje: *Žgeča*

11. Zanimanje: *Žgeča*

12. Zanimanje: *Žgeča*

13. Zanimanje: *Žgeča*

14. Zanimanje: *Žgeča*

15. Zanimanje: *Žgeča*

16. Zanimanje: *Žgeča*

17. Zanimanje: *Žgeča*

18. Zanimanje: *Žgeča*

19. Zanimanje: *Žgeča*

20. Zanimanje: *Žgeča*

21. Zanimanje: *Žgeča*

22. Zanimanje: *Žgeča*

23. Zanimanje: *Žgeča*

24. Zanimanje: *Žgeča*

25. Zanimanje: *Žgeča*

26. Zanimanje: *Žgeča*

27. Zanimanje: *Žgeča*

28. Zanimanje: *Žgeča*

29. Zanimanje: *Žgeča*

30. Zanimanje: *Žgeča*

31. Zanimanje: *Žgeča*

32. Zanimanje: *Žgeča*

33. Zanimanje: *Žgeča*

34. Zanimanje: *Žgeča*

35. Zanimanje: *Žgeča*

36. Zanimanje: *Žgeča*

37. Zanimanje: *Žgeča*

38. Zanimanje: *Žgeča*

39. Zanimanje: *Žgeča*

40. Zanimanje: *Žgeča*

41. Zanimanje: *Žgeča*

42. Zanimanje: *Žgeča*

43. Zanimanje: *Žgeča*

44. Zanimanje: *Žgeča*

45. Zanimanje: *Žgeča*

46. Zanimanje: *Žgeča*

47. Zanimanje: *Žgeča*

48. Zanimanje: *Žgeča*

49. Zanimanje: *Žgeča*

50. Zanimanje: *Žgeča*

51. Zanimanje: *Žgeča*

52. Zanimanje: *Žgeča*

53. Zanimanje: *Žgeča*

54. Zanimanje: *Žgeča*

55. Zanimanje: *Žgeča*

56. Zanimanje: *Žgeča*

57. Zanimanje: *Žgeča*

58. Zanimanje: *Žgeča*

59. Zanimanje: *Žgeča*

60. Zanimanje: *Žgeča*

61. Zanimanje: *Žgeča*

62. Zanimanje: *Žgeča*

63. Zanimanje: *Žgeča*

64. Zanimanje: *Žgeča*

65. Zanimanje: *Žgeča*

66. Zanimanje: *Žgeča*

67. Zanimanje: *Žgeča*

68. Zanimanje: *Žgeča*

69. Zanimanje: *Žgeča*

70. Zanimanje: *Žgeča*

71. Zanimanje: *Žgeča*

72. Zanimanje: *Žgeča*

73. Zanimanje: *Žgeča*

74. Zanimanje: *Žgeča*

75. Zanimanje: *Žgeča*

76. Zanimanje: *Žgeča*

77. Zanimanje: *Žgeča*

78. Zanimanje: *Žgeča*

79. Zanimanje: *Žgeča*

80. Zanimanje: *Žgeča*

81. Zanimanje: *Žgeča*

82. Zanimanje: *Žgeča*

83. Zanimanje: *Žgeča*

84. Zanimanje: *Žgeča*

85. Zanimanje: *Žgeča*

86. Zanimanje: *Žgeča*

87. Zanimanje: *Žgeča*

88. Zanimanje: *Žgeča*

89. Zanimanje: *Žgeča*

90. Zanimanje: *Žgeča*

91. Zanimanje: *Žgeča*

92. Zanimanje: *Žgeča*

93. Zanimanje: *Žgeča*

94. Zanimanje: *Žgeča*

95. Zanimanje: *Žgeča*

96. Zanimanje: *Žgeča*

97. Zanimanje: *Žgeča*

98. Zanimanje: *Žgeča*

99. Zanimanje: *Žgeča*

100. Zanimanje: *Žgeča*

Indeks Franja Žgeča, Filozofska fakulteta Ljubljana

Službenički list

uspešno maturiral in opravil dopolnilni izpit iz francoščine. Jeseni, 28. novembra 1919, se je vpisal na študij slavistike, francoščine, pedagogike in nemščine na filozofski fakulteti novoustanovljene univerze v Ljubljani.

Leta 1923 si je pridobil naziv doktorja filozofije (pedagoško področje) z doktorsko disertacijo »**Problemi vzgoje najširših plasti našega naroda**«. Z nalogo je kandidiral za prejem svetosavske državne nagrade kralja Aleksandra Karađorđevića, ki jo je junija 1923 tudi prejel.

Kot štipendist s francosko državno štipendijo se je v študijskem letu 1923/1924 podiplomsko izpopolnjeval na Sorboni v Parizu pri prof. Simonu v laboratoriju za eksperimentalno pedagogiko. Na poti iz Pariza je bil nekaj časa na inštitutu J. J. Rousseauja v Ženevi. Tu se je spoznal s Claparedom, Dottrensom in Ferrierjem – pedagogi, ki so bili v tistem času v središču napredne pedagoške misli v Evropi in so s svojimi pedagoškimi nazori ter posegi v neposredno šolsko prakso povzročali velike spremembe učno-vzgojnega dela. V Ženevi je prišel mladi dr. Žgeč v stik z evropskim alternativnim pedagoškim gibanjem, ki se je kazalo kot posledica nezadovoljstva učiteljstva z dotedanjo šolsko in pedagoško doktrino, še bolj pa kot sproščajoče silnice v novih družbenih razmerah. V alternativni pedagogiki je v prvih povojnih letih vodilo prevzela »delovna šola« v vseh njenih izvedbenih različicah. Nove ideje o delovni šoli so vnesle v šolsko delo svežino in novega duha, pedagoško ozaveščeno in emancipirano učiteljstvo je v učni praksi začelo nadomeščati pedagoško togo didaktiziranje. Žgeč je sprejemal nove tokove evropske pedagogike, jih kasneje na domačih tleh v učni praksi poskušal realizirati in prilagajati našim konkretnim razmeram.

9

Službovanje in družinsko življenje

Po vrnitvi s podiplomskega izpopolnjevanja se je dr. Žgeč v celoti posvetil poklicnemu delu v šoli, vzporedno pa je marljivo in sproti kritično prebiral strokovno slovstvo, še posebej je študiral pedagoške, sociološke

in filozofske novitete. Žgečevo delovno popotovanje se začne v osnovni šoli na Prevaljah na Koroškem (med šolskim letom 1924/1925). Nato je bil 5 mesecev pripravnik na ženskem učiteljišču v Mariboru. Za kratek čas je delo nadaljeval na Višji pedagoški šoli v Zagrebu (1925). Nato ga je poklicna pot vodila na učiteljišče v Mariboru (1925–1928), na gimnazijo v Mariboru (1928–1931), na gimnazijo na Ptuj (1931–1934) in dokončno na gimnazijo v Celju (1934–1941). Med okupacijo je bil brezposeln in prisilno upokojen. Od oktobra 1945 je eno leto učil na realni gimnaziji v Celju, nato pa je sledil večletni bolniški dopust in upokožitev leta 1950.

Nekdanji dijak ptujske gimnazije, Rudi Ilec, se dr. Franja Žgeča spominja kot velikega strokovnjaka pedagoške stroke in tudi izredno socialno čutečega človeka. V svojih spominih navaja:

“Veličino njegovega pedagoškega in psihološkega dela sem doumel šele v poznejših letih. Pri delu so ga močno ovirali okvarjeni gibalni živci, stalno je trepetal ko šiba na vodi, s težavo je kaj napisal s kredo na tablo; kljub temu se je ves žrtvoval delu z mladino.

Njegov odnos do dijakov je bil poln humanosti in sproščenosti: in na tem je gradil vsestransko aktivnost dijakov pri šolskem in izvenšolskem delu. Njegove ure so bile zelo živahne, Žgečeva posebnost je bila, da se klub temu niso izrodile v nered. Na hodniku se je čutilo, v katerem razredu je profesor Žgeč. Da bi ustvaril prehod med odmorom in poukom, smo zmeraj zapeli kakšno narodno pesem, profesor Žgeč je pel z nami. Učni program je povezoval z vsakdanjim življenjem. Dijaki so menjaje sami razpravljali o vprašanjih z raznih področij in včasih so seveda zašli tudi na stranpot. Tedaj je profesor Žgeč spretno in nevsiljivo posegel vmes in uspel, da je z bolj utemeljenimi razpravami razgledanih dijakov dosegel zaželeni smoter. Ves čas je pazil na to, da so se uveljavljale osebnosti vseh dijakov; še več, pazil je tudi, da ni bila prizadeta osebnost manj nadarjenih dijakov. Pri tem je večkrat tvegala, da določena snov ne bo predelana. Pri Žgečevih urah je zavladala med nami aktivna sproščenost. V profesorju Žgeču nismo več gledali strogega profesorja, ampak smo čutili, da živi

z nami. Rekli smo, to je –naš človek-, ki nam želi resnično dobro in ki želi doseči, da bomo stvarno gledali na svet. Razumljivo je, da so nekateri dijaki zlorabljali Žgečevo demokratičnost. Vendar je zdravo jedro razreda, ki ga je izoblikoval profesor Žgeč, vedno odločno podpiralo Žgečeva napredna prizadevanja in končno le zmagala. Profesor Žgeč ni nikoli vsiljeval svojega mišljenja; mlade ljudi je osvojil z močjo svoje besede. Žgeč je bil socialno čuteč profesor. Z vso prizadetostjo se je zanimal, v kakšnih razmerah živijo dijaki, in s priporočili pripomogel, da so revni dijaki dobili inštrukcije, brezplačno kosilo v dijaški kuhinji in preko RK je dobil kakšen dijak tudi obleko. Veliko moralno pa tudi gmotno podporo je nudil dijakom, ki so bili zaradi komunizma izključeni iz vseh srednjih šol v Jugoslaviji brez pravice do privatnega izpita. Kjer je le mogel, je političnim in prosvetnim oblastem smelo dokazoval, kako krivična je takšna ostra kazen za izključene dijake.”

11

V času službovanja si je dr. Franjo Žgeč ustvaril družino. Poročil se je z Marijo, rojeno Krivanek. V zakonu sta se jima rodila dva otroka. Leta 1929 se je rodil sin Franc Henrik, dve leti kasneje, leta 1931, pa hčerka Magda.

Politična aktivnost

Po prihodu iz Rusije je dr. Franjo Žgeč pristopil k Socialistični delavski stranki (komunistov), leta 1920 preimenovani v Komunistično partijo Jugoslavije (KPJ). Leta 1919 je organiziral delovanje partije na Ptuju in v bližnjih vaseh (Cvetkovci, Dornava, Polenšak, Spuhlja). Angažirane revolucionarnosti ter politične aktivnosti mladi Žgeč ni izkazoval le kot višješolec mariborske gimnazije in v domačem okolju, marveč tudi kot študent filozofije na novoustanovljeni slovenski univerzi v Ljubljani. Vključen je bil v radikalno usmerjeno vrsto študentske mladine. Leta 1921 sta s prof. dr. Karlom Ozvaldom na univerzi ustanovila Akademski socialno-pedagoški krožek, v katerem so skupno delovali študentje različnih strok in ga strankarska razdrobljenost še ni zajela. Eden

najdejavnejših članov tega krožka in njegov predsednik je bil Franjo Žgeč. Poleg reševanja socialnih vprašanj študentov je Akademski socialno-pedagoški krožek leta 1922 ustanovil ljudsko visoko šolo, ki je prirejala javna predavanja in debate na različne teme. Poskus je presenetljivo uspel; tri leta se je ob nedeljah dopoldne pred številnim občinstvom v veliki dvorani univerze predavalo in potem razpravljalo o najrazličnejših aktualnih vprašanjih iz sodobnega življenja. Iz krožka se je hitro razvila študentska partijska organizacija.

Pedagoške in socialno-pedagoške dejavnosti

Mariborska leta (1925–1931) pomenijo vrhunec Žgečeve vsestranske pedagoške in socialno-pedagoške dejavnosti. Po prihodu v Maribor se je hitro pridružil učiteljem v »Pedagoško- didaktičnem krožku«, predhodniku kasnejše slovite mariborske Pedagoške centrale. Pobudnik za ustanovitev in vodja krožka je bil Gustav Šilih, po Schreinerju najpomembnejša pedagoška osebnost v Mariboru. Kasneje sta skupaj s Šilihom modificirala programske osnove krožka, a po Žgečevi zaslugi se je vsebina dejavnosti krožka obogatila s sociološko komponento, kar je bila dovolj trdna osnova za ustanovitev Pedagoške centrale kot višje in učinkovitejše oblike študijsko-preučevalnega povezovanja učiteljev v Mariboru in širši okolici.

Prvi dve leti je dr. Žgeč predsedoval centrali in ji vdihnil naprednega duha. V letih 1926–1927 je bilo na Žgečevo pobudo organizirano učiteljsko samoizobraževanje. V središču pozornosti in zanimanja med učitelji je bila (pedagoška) sociologija in iz nje izvedena aplikacija na slovenske šolske razmere. Udeleženci so se seznanjali z vplivi socialnih razmer na življenje in delo šolarjev, še posebej v podeželskem okolju. Med slovenskimi učitelji je bilo za tako samoizobraževanje izredno zanimanje in kaj hitro so se začeli kazati uspehi pri posameznih učiteljih.

Dr. Žgeč je bil že uveljavljena pedagoška osebnost, ko je skupaj z Mariborčanoma Antonom Ostercem in Ernestom Vrancem leta 1928

prevzel uredništvo slovenskega pedagoškega časopisa Popotnik. Vodilna uredniška trojica je izdala dva letnika Popotnika (1928/1829 in 1929/1930), ki je opravil pomembno pedagoško poslanstvo med slovenskimi učitelji. Zaradi vse globljih nesoglasij z UJU je po dveh letih urejanja uredniški odbor odstopil. Žgečev delež je bil močno opazen, še posebej v programski zasnovi Popotnika z levo usmeritvijo.

Knjižna in publicistična dela

13

Po odhodu iz Maribora na Ptuj in nato v Celje je dr. Žgeč postopoma zgubljal stik z napredno pedagoško dejavnostjo mariborske Pedagoške centrale in se tudi zaradi vse močnejše bolezni umikal v samoto. Prizadejane krivice in bolezni so odslej vse bolj krhali pedagogovo vitalnost.

Kljub relativno kratkemu časovnemu obdobju, ko sta mu telesno in duševno zdravje omogočala polno zavzetost v slovenskem pedagoškem prostoru, je Žgečeva publicistična dejavnost kar zajetna in večplastna. Njegov pedagoški opus je razpet med letnici 1921, ko je bil objavljen njegov prvi pedagoški tekst, in 1940, z njegovim zadnjim objavljenim besedilom.

V letih 1933 in 1934 ni objavljajal.

Samo 18 let je bil dejansko prisoten v slovenskem pedagoškem in drugem revialnem tisku. Skupaj je objavil 46 bibliografskih enot in v soavtorstvu 7.

Objavljajal je v Pedagoškem zborniku SŠM, Popotniku, Učiteljskem tovarišu, Ljubljanskem zvonu, Koledarju Cankarjeve založbe, Sodobnosti, Ženskem svetu, Roditeljskem listu in Obzorjih.

Spisal je dve knjigi in pripravil dve anketi (zadnjo v soavtorstvu).

Kot študent filozofije je Žgeč v svojem prvencu »**L. N. Tolstoj pa njegova filozofija o življenju**« (1921) že nakazal ostrino, s kakršno je sodil in obsojal mnoge družbene nepravilnosti v takratnih medčloveških odnosih. Avtor ni bil le deskriptor in razlagalec, temveč oster in pronicav

vrednostni kritik in usmerjevalec človekovih ravnanj.

Žgečevo delo »**Problemi vzgoje najširših plasti našega naroda**« (1923) je izredno močno vplivalo na slovensko pedagoško in kulturno javnost. V bistvu je pomenilo naravno nadaljevanje Schreinerjevih »Preosnov jugoslovanskega vzgojstva v smislu demokratizma« (1919), le da s posebnim poudarkom na širokih plasteh slovenskega naroda, tedaj s posebnim izostrenim socialnim učinkom. Žgečevi študiji so v tisku namenili kar veliko pozornosti. Eden od ocenjevalcev je zapisal: »Iz vsega naj zveni odkrito veselje, da se je pisatelj lotil tako energično in temeljito za nas zelo nujnega in perečega vprašanja, in želja, da bi beseda kmalu postala meso«.

Študija je postala vodnik, usmerjevalec in kritični družbeni pobudnik mnogim naprednim učiteljem. Po njej so se zgledovali, se poglobljali v sociološke zakonitosti svojega šolskega okoliša ter preučevali okolje in življenjske pogoje, v kakršnih so tedaj živeli slovenski šolarji, še posebej osnovnošolci na podeželju. Iz Žgečeve študije so se učili odkrivati vzgojne zakonitosti šolskega okolja mnogi napredni učitelji, med njimi zlasti Doberšek, Jurančič, Kontler, Ledinek, Majhen, Mencej, Osterc, Pavčič, Žagar, Žerjav in drugi. Samemu Žgeču je študija pomenila življenjsko vodilo in duhovno oporoko, ki se ji ni izneveril vse do konca svojega težkega življenja. Napredno usmerjeni učitelji, povezani v Pedagoški centrali in kasneje v naprednem Učiteljskem pokretu, so prav pod močnim vplivom Žgečeve študije poglobljeno, družbeno dovolj kritično in na osnovi dialektične sociološke misli preučevali takratne praktične razmere v vzgojnem delu in iskali pravih odgovorov pri razreševanju mnogih zapletenih vzgojnih vprašanj, še posebej v vzgoji in izobraževanju delavske in kmečke mladine. Jedrnata je sintetična ugotovitev dr. Bergantove, da je »Žgečeva knjiga Vzgoja najširših plasti našega naroda našemu reformnemu gibanju delovne šole prinesla nove socialne vidike za vzgojna prizadevanja in novo vsebino, ki je imela izreden vpliv na mnoge, s tedanjimi vzgojnimi razmerami nezadovoljne slovenske šolnike«.

Leta 1926 so v Mariboru izdali Žgečeve »**Popisnice o razvojnem**

stanju učencev«. Z njimi je močno vplival na učiteljstvo, da je začelo sistematično in poglobljeno preučevati socialne razmere slovenskih šolarjev.

Deset let kasneje (1936) sta skupaj z dr. Ozvaldom izdala »**Anketno polo o življenju otrok oziroma dijakov v Dravski banovini**«, kar je pomenilo nadgradnjo prej začetemu delu. Z obema anketama se je Žgeč uveljavil kot radikalen zagovornik socialne pedagogike na Slovenskem. Obe omenjeni projekciji sta bili trdna osnova kasnejšim obsežnim in organiziranim empiričnim raziskovanjem (preučevanjem) gospodarskih, kulturnih, socialnih, higienskih in drugih razmer, v kakršnih so živeli in doraščali slovenski šolarji in mladostniki med obema svetovnima vojnama. Z obema anketnima projektoma je polagal trdne temelje slovenski pedagoški epidemiologiji in pedagoški sociologiji. Skrbno zbrani, urejeni in obdelani podatki naj bi pomagali pri osvetlitvi duševne podobe slovenskih otrok v predvojnem času, učiteljem pa bi bili v pomoč pri spoznavanju otroške duše in neposrednem vodenju vzgojno-izobraževalnega dela v šoli.

Diogenesov aksiom – vzgoja mladih je temelj vsake države – je bilo vodilo Žgečevim prizadevanjem, da bi mlademu slovenskemu rodu, še zlasti na podeželju in v delavskih kolonijah, oskrbeli take življenjske in delovne pogoje, da bi jim bilo dano uveljaviti se in iziti iz zaostalosti, bede in neukosti. Posamezniki so mu očitali, da ne vidi prave ločnice med realnostjo stanja in utopijo. Kakor koli že, s svojimi radikalnimi hotenji se je Žgeč postavil na čelo avantgardnega učiteljstva, ki je začelo zavestno spreminjati življenjske pogoje šolarjev in se spopadati z okostenelim šolskim sistemom ter neučinkovito šolsko prakso. Žgeč je pomembno prispeval pri postavljanju temeljev delovne šole na Slovenskem, jo teoretično in praktično gradil, razvijal in utrjeval. Pomembno je prispeval k odločnejši smeri pojmovanja delovne šole pri nas. Velika škoda je bila, ko je druga svetovna vojna zaustavila slovenski šolski prenovitveni polet, ki ga po vojni ni bilo mogoče oživiti. Le slutimo lahko, kolikšne premike v slovenskem šolstvu bi utegnili opraviti napredno socialno-

pedagoško valovanje, če ne bi Žgečeve socialno poudarjene pedagoške ideje nasilno zaustavila druga svetovna vojna in če njihovo delovanje ne bi bilo tako zgodaj izločeno iz pedagoško razgibanega življenja pri nas. Torej, bilo je usodno za slovensko pedagoško pomlad in usodno za idejnega utemeljitelja slovenske epidemiologije oziroma pedagoške sociologije – dr. Franja Žgeča.

S knjigo »**Ali spolna vzgoja res ni potrebna?**« (1931) je dr. Žgeč zavestno odprl pomembno, a hkrati nadvse občutljivo sociološko in psihološko-pedagoško vprašanje, ki je bilo pravo tabujsko področje. Že v uvodu je pisec poudaril, da je »vprašanje, ki ga načenja v pričujoči knjižici, eno izmed najvažnejših v sodobni pedagogiki. V slovenskem prostoru je Žgečeva razprava v pedagoški in drugi tisk privabila več nasprotujočih si ocen, za lep čas razvnela intelektualne duhove in jih polarizirala na dveh vrednostnih ekstremih. Pisec pač ni mogel vnaprej slutiti, da bo z objavo dobronamerne razprave deležen toliko neprijetne kritike in celo nekaj nizkih in nekulturnih verbalnih udarcev. Vivat Žgeč, so ga hrabрили prijatelji in napredno angažirani kritiki, a z nasprotnega tabora so padale težke obsodbe! Seveda ni ostalo brez posledic. Pogum v srcu in čista misel nista bili dovolj za spreminjanje tradicionalnega licemerstva in malomeščanske nadutosti, s čimer je vladajoča družba obvladovala takratno vzgojno doktrino. Žgeč, vizionar, je prehiteval čas.

V letih službovanja na Ptuju, kamor je bil nasilno in pod obtožbami iz Maribora premeščen, se je dr. Žgeč zazrl v domači in njemu predobro znani svet Haloz. S temeljito vzročno- posledično analizo je dešifriral osiromašenje haloških ljudi. Tako je nastala Žgečeva najobsežnejša in najpomembnejša sociološko-psihološka študija »**Haloze**«, ki je leta 1935 v nadaljevanjih izhajala v napredni slovenski kulturni reviji Sodobnost. V pronicavi in izostreni študiji je dr. Žgeč odločno in brez popuščanja odpiral nova pota v preučevanju slovenskega podeželja, še zlasti je usmeril pozornost na neznosne razmere v zaostalih okoljih. In kričeče socialne krivice haloških ljudi je pisec predobro poznal. Z njemu lastno trubarjevsko predanostjo malemu človeku in z marksističnim pristopom

je ozavestil, postavil v žarišče in razgalil vzroke bede in propadanja podeželja. Nakazal in terjal je rešitve. V razsežni študiji haloške bede je iskal Žgeč jasen in enoznačen odgovor na težka vprašanja, ki so pritiskala haloške ljudi: Čigava je zemlja v Halozah? Čigavi so vinogradi? Kdo ima kruh in kdo lačne otroke? Beda malih ljudi je zrla iz vseh kotov.

Ob sklepu študije »Haloze« je avtor zapisal »Konec I. dela«. Dve stvari dovoljujeta in navajata na domnevo, daje bil I. del pravzaprav prolog v pravo študijo Haloz. V Obzorjih (1939) je bil objavljen Žgečev daljši sestavek »**Beda haloške dece in nje sociološki vzroki**«. Med drugim je avtor zapisal: »Kdo le malo pozna Haloze in življenje tamkajšnjega prebivalstva, tamkajšnjega otroka, ta ve, da beda in revščina nista le posledica slabe letine, le izraz trenutne krize v pozno kapitalistični družbi, ampak da stiskata haloško prebivalstvo že dolga desetletja. /... / Še kot otrok se spominjam, kako je prišla Haložanka v globokem snegu /... / v Dornavo z nahrbtnikom po krompir za svojo deco, ko je glad postal prehud.

Od takrat so me zanimale Haloze s svojimi kontrasti, s svojo opojno silo. /.../ Doživel sem marsikaj, a vzrokov nisem doumel. Pozneje, kot dijak, kot visokošolec sem prepotoval Haloze. Kot profesor sem poskušal dognati prave najgloblje vzroke tega, kar sem videl. Od kod revščina, zakaj na eni strani ponosne vile, na drugi raztrgane bajte? Zakaj deca nima kruha?« Ob koncu je svoja ostra razmišljanja avtor sklenil z besedami: »Kje je tedaj kruh, ki ga je lačna haloška deca? Odgovor na to pač ni več posebno težak«.

Še v Celju, ki je bilo odmaknjeno od »okna«, skozi katerega je zrl leta na Haloze, je dr. Žgeč nosil v sebi nedokončano temno pesnitev haloških ljudi in ji iskal svetlih poti v lepši, boljši in pravičnejši jutri. Drugo, kar potrjuje domnevo o nedokončanosti študije, je zapis Žgečevega sina: »To ga je navdajalo z upanjem, da bo še tako zdrav, da bo lahko z mamino in mojo pomočjo končal sociološko študijo Haloze. Vedno bolj je razmišljal o njej. Sedaj je vsakomur govoril o njej. Toda proti poletju se je stanje poslabšalo, o Halozah pa je še vedno govoril.«

Žgeč – marksist, organizator partijskega gibanja na ptujskem območju,

ustanovitelj partijskih celic na Ptuju in okolici, neizprosen iskalec pravice malega človeka – se je spoprijemal z razgaljanjem krivic ter z govorjeno in pisano besedo utiral pota napredni družbeni misli, naprednim pedagoškim idejam, ki so se uveljavile šele v letih po drugi svetovni vojni. Danes tako razmišljanje ni prav nič popularno, je celo prej v škodo samemu avtorju in njegovim idejam. A bodimo strpni in prepustimo zgodovini slovenske pedagogike, da izreče pravično sodbo o Žgečevem deležu v slovenskem vzgojstvu in odmeri z objektivnimi kriteriji dr. Žgeču mesto, ki mu gre!

19

Tako bo oprana krivica, ki mu je bila storjena v »novih družbenih razmerah«, ko so bile njegove pedagoške in sociološke ideje zamolčane in odrinjene. Po pretečenih desetletjih je čas za ponovno »odkrivanje« dr. Žgeča!

Dr. Žgeč je bil v svojem času vizionar in vodnik socialno predestiniranega slovenskega učiteljstva. Vse njegove misli so bile globoko prežete s pristnim in nepotvorjenim humanizmom. Slovenske učitelje je nenehno spodbujal k izpopolnjevanju, permanentnemu izobraževanju, še zlasti k študiju (pedagoške) sociologije. Poudarjal je, da brez le-te ni mogoče dobro spoznavati smeri razvoja vzgoje, še posebej vzgoje v družini. V Popotniku (1926) je napisal daljšo razpravo »**K reformi učiteljske izobrazbe**« in v njej opozoril na vrsto izredno občutljivih vprašanj, ki se pojavljajo kot neodtujljiva sestavina vzgojno-izobraževalnega dela.

Močno je poudarjal pedocentričnost, načeli doživljanja in domačijskosti sta ga vodili v učno-vzgojnem delu in radikalno je odklanjal staro šolo. Široko razgledan, filozofsko in pedagoško poglobljen ter marksistično opredeljen Žgeč je bil kos sintezi mnogoterih silnic v dinamičnem času pedagoškega vrenja na Slovenskem. Svoja dognanja in spoznanja je v govorjeni in pisani obliki posredoval učiteljem, ki so pod vplivom Pedagoške centrale in kasneje napredno usmerjenega učiteljskega gibanja zelo uspešno in učinkovito spreminjali našo slovensko pedagoško danost ter postopno gradili novo šolo in nove medčloveške odnose v njej. V svojem zadnjem spisu, namenjenem učiteljem, »**Naloge sodobne šole**« (Popotnik, 1939/1940), je dr. Žgeč ob sklepu zapisal: »Današnja doba je

doba, ko se pripravljajo tla velikim in globokim reformam. V teh pripravah lahko igra učiteljstvo vodilno vlogo, saj stoji s svojim delom sredi širokih plasti našega naroda. Njegova zgodovinska naloga je preučevati otroško duševnost in življenje našega naroda. Kako jo bo izpolnilo, je odvisno od učiteljstva samega«.

Leta 1940 je dr. Žgeč Slovenski šolski matici v Ljubljani oddal rokopis »**Praktična navodila za opazovanje učencev**«, ki naj bi kot kratek priročnik za opazovanje šolske mladine izšel v naslednjem letu. Recenzija rokopisa je bila zelo ugodna, toda vojna je preprečila izid knjige.

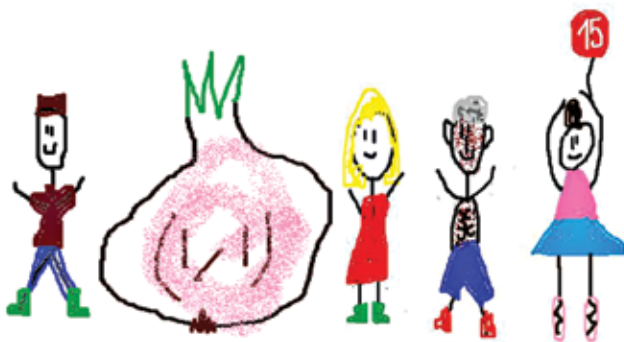
V rokopisu in zgolj v nedokončanih in razdrobljenih zasnovah ter nedodelani sta ostali Žgečevi deli »**Mladinska psihologija**« in del študije »**Haloze**«.

Kruta in dolgotrajna bolezen mu ni dovolila dokončno stilizirati svojih spoznanj in dognanj. Tako je dr. Žgeč zadnji dve desetletji svojega življenja z bolečino ugotavljal, da svojih pronicavih in žlahtnih pedagoških in socioloških idej ni uspel v celoti uresničiti, želel je še, a krila življenja so mu bila strta. Mnoge dobre pedagoške misli so ostale za vselej zakopan zaklad.

Da je dr. Žgeč v svoji mladosti nosil srce in pogum revolucionarja, da ga je vseskozi prevevala najžlahtnejša predanost svojemu ljudstvu, spoznamo iz sklepne misli »Problemov vzgoje najširših plasti našega naroda«, kjer je med drugim zapisal: »Zavedam se, da je preobširno in preširoko polje, ki sem ga začel orati, da bi lahko končno rešil vprašanje vzgoje najširših plasti našega naroda. /... / Toda ni mi jih (misli) narekovala samovolja, narekovala mi jih je ljubezen do mojega naroda in do tistih plasti, iz katerih sem izšel sam in katerih bedo poznam predobro«.

V spomin

Dr. Franjo Žgeč je pokopan v rodni Dornavi. Vaščani so svojemu uglednemu rojaku in pedagoškemu klasiku leta 1976 odkrili spomenik pred osnovno šolo, ki je poimenovana po njem. Leta 1987 so v šoli uredili spominsko vitrino, v kateri so zbrani Žgečevi pedagoški in drugi spisi. Po njem so poimenovali tudi šolsko učno pot, na kateri izvajajo različne dneve dejavnosti in terensko delo.

Najzaslužnejšim pedagoškim delavcem širšega ptujskega šolskega območja vsako leto podeljujejo priznanja in plakete dr. Franja Žgeča.

Viri in literatura

Arhiv Osnovne šole dr. Franja Žgeča Dornava

- Indeks Franja Žgeča, Filozofska fakulteta Ljubljana,
- Krstni list Franja Žgeča,
- Službenički list dr. Franja Žgeča,
- Popisnice o razvojnem stanju učencev za dvorazredno šolo v Spodnji sv. Kungoti.

Literatura in svetovni splet

- Tancer, Mladen. Dr. Franjo Žgeč - tvorec slovenske pedagoške sociologije med dvema vojnama. Časopis za zgodovino in narodopisje, 1996, št. 2,
- <http://www.spodnjepodravci.si/osebe/%C5%BEge%C4%8D-franjo/143/>,
- <http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi899441/>,
- <http://www.os-dornava.si/index.php/sl/sola/predstavitev-sole/zgec>.

Dr. Franjo Zgeč:

Sodobne zahteve vzgoje in narodne prosvete.

(Iz pokrajinske skupščine Pov. UJU — Ljubljana.)

Ne prihajam med vas kakor hladni vetrni vročega poletnega dne, ki obveva potno čelo trudni žanjci in izmučnemu oraču na rujavi, razpaljeni zemlji. Tudi ne prihajam kakor težek oblak, poln poblehne rose, ki naj oskropi polje in travnike, ki naj napoji razpokano zemljico ter omoči žejne ustnice upchanemu popotniku.

Za vse to je pri nas še pre zgodaj, za vse to smo še premalo razviti. V našem vzgojstvu vlada globoka zima, ledeni okoli tradicijonelnih metod ovirajo in onemogočujejo vsako novo življenje. Naše poljane, ki naj bi enkrat tudi same rodile, so pokrite z debelimi plastmi snega, ki so jih nanesli vetrovi od bogvekod slučajno k nam.

Če se zamislimo nekoliko v naše vzgojstvo in si ogledamo nekoliko naštančene in kritično njegovo sliko, nas obide neprijetno čustvo. Samo tujo navlako najdemo, a našega je bore malo zraven. Imeli smo bogatega soseda, od katerega smo slepo sprejemali in si iz

posojali vse, kar smo potrebovali in kar nam je brez naših potreb sam ponujal. Bili smo v tem sprejemanju naivni otroci in nismo opazili, da nam jemljejo ti darovi našo samobitnost, da nam morajo že v kali naše ustvarjajoče sile ter nas delajo kulturno in politično odvisne od soseda. Brez globljega razumevanja smo posnemali tuje vzore, ki so bili pač prikladni tujim narodom in tujim razmeram, ki pa so bili za nas prava Prokrustova postelja.

To dedščino smo še v celoti ohranili in še vedno obrezujemo naše sinove po tujih vzorcih, ki pa so jih naši sosodje, ki so nam jih dali, sami že davno zavrgli ter si ustvarili boljše in čisto primernejše. — Taka je pač usoda vseh posnemovalcev. — Po tujih zastarelih vzorcih, ki so prišli že davno iz mode, oblikujemo s silo naše sinove, mesto da bi jim dali možnost razvoja in razmaha po lastnih silah in po nadarjenosti, kakor jim jih je dala narava in naša zemlja. Ta okostenela vzgoja ne računa ne

Članek iz časopisa Učiteljski tovariš, 4. 8. 1923

LISTEK.

Za otroka...

„Začetki z božjim spovarjenjem in prosvaženjem valni rosnicev, kalni govorji ali sejo ne poznate.“ Tolet je preteklo, odkar je postal Rousseau s temi besedami Enla v svet, da stoji staro navado nad otrokom ter upravlja. Na začetku pomladne vroče. Se je v zadnjih desetih letih zavzemalo valni preobrnitve pri državi naroda vedno večkrat. Pri nas tobo mirno vse po izlaskih starih ljudih narodi, kakor da ne bi bilo nikdar Rousseau, kakor da mu ne bi sledili Pestalozzi, Tolstoi in brojevalni modernih reformativ, ki sejo sene za vzgojo bodočnosti.

V Švici, Rusi, Nemci, Angliji, Belgiji, Češki, Norveški, Italiji, celo v Španiji in Bazarji imamo moderne pedagogične metode, ki imajo senot za otroka, ki se borijo za nove vzroke. Mi se opiramo za prihod, počno otroci in zne narode; nekateri roditi nas je vsek otroci. Manj nam temelja za široko poterna refleksa vira vzgojstva, ta, na katerih stoji moderni reformativni vzgoje.

Ta temelji tvorj raznovrsti otroka in raznovrsti razvoja: romanje, zakonov, na katerih se razvije in mladi, v katerih raste. Pri drugih narodi in raznovrsti

na literatura bolj ali manj bogati. Me na se nimamo študije o naših otrocih, ki se lahko služijo za izboljšanje naših raziskovanj, ki bi bila temelj globoke preobrnitve z našim za otroka, vzgojo, vred in šole.

Zato je Pedagoško-didaktični krožek v Mariboru započel skupno zbiranje sliko, ki bi naj dorela vsaj nekaj gradiva za otroka, potrebo našega naroda in otroka. V prvi vrsti soči naša vsašnja, dalečni razvoj otroka, njegova stopenjski in potrebo za vsaškratni otroci. To potrebje je potrebo za pravilni vzgojo, zato potrebna vsašnja otroci. Vendar na se moramo vsi za otroka naših in hitro, da je naš otrok, tak kakor je otrok drugih evropskih narodov, in da bistveni diference ni. Zato lahko začetni prenosimo gubore rezultati raziskovanj na naše razmere ter poskušamo določiti le korak za korakom razlike, ki so med njimi.

Tega načela se je opredel tudi krožek! Tako smatram za najustrenejše, da začnemo preučevati čimprej mlaj, za katero se otrok razvija, nadalje otroci, na katere so normalni razvoj in različni socialni plasti, in vili, da katere se povzame naš otrok pod gotovimi pogoji. Da na dolino potrebno gradivo za študij, le krožek izdal poskušal. „Pedagoški o razvojnem stanju otroka“, ki odseva tri glavne dele: a) Socialni raz-

meri, b) telesni; c) duševni razvojni stanje otrokova.

To poskušajo razpošilje krožek za začetki, pridržani štirideset let, in vsi, ki so v tem smislu in močniskim letom v Mariboru in okolici, ki bi vsi letom v Trbovljah; c) štiri letom na Mariboru polni (Sr. Krk, Veržet, Cven in Cerančevci); d) štiri letom v Radovljah (Sr. Barbara, Sr. Anđraž, Sr. Trojica in Sr. Duha) a) letom: Sr. Kaminski, na Poljski, Rihci na Poljski in v Romaniu pri Marenberga. Načrtoma smo izšli trije kraje, da lahko prosvaženo razvojnemu otroka, prijetnega, kmetkega in vinskih otroka, Rosteti in otročevati bodo na vsašnja; intervjuati in jasno se bo pokazal vpliv razmer na telesni in duševni rast otroka.

Anketa ni omejena samo na to leto, št. Otroci bo smisel kol in učitelje, ki jih krožek ni pritegnil k delu in ki bi s lastnimi razliki ter v literari boljšega potrjevanja otroka radi sodelovali. Vse se prosimo, da se nas z dopisno zgledno na naslov Pedagoško-didaktični krožek, Časopisna ul. 3, Maribor. Poskušamo določiti si nam bi redni letniški let in krajev, in se, ko razvija alkoholizem, kjer ljudje težko in velike delajo itd.

Ker je anketa resna in valna, smetamo na vse učitelje, da in tudi razni

vzame, na pred smernost, kol in se poskušajo, da vse razlike vsaj in hitro zapošljo. Podatki, ki bi dobili na ta način od več kakor 10.000 otrok, bo stalno gradivo, iz katerega bomo črpali pri prosvaženju naša, dalje časa. Za vsaki hoga, na sam uporabi podatke za široko zbiranje študij o otrocih v šoli, čoli, na kateri se delam. Kol je v interesu vsakega učitelja, da se in poskušanje tudi pri nas že enkrat začne, pričakujem odvaja.

Za eksaktno prosvažanje so največje važnosti točilo in vsiljene podatki, brez objasnjenja pa tudi brez fantazije. Zato se enkrat prošim sam in otroci krožek, da vse šole, ki poskušajo prenositi, nite, naravno in hitro izpolnijo. Prosvažna anketa anketa, a vse vsmo podpira in bo skrbno obliko, da bo morda. Začetje na naj, a delom takoj, da ga doreče vsaj v literarnih drevih, linca vsak, ki bo do pri anketa resno sodeloval, pa bo krožek posebej obliži.

V rokah učitelja je, kako uspehe bo rodila anketa. Upajmo, da najboljše in da bo siet sledila tudi pri nas počasi preobrnitve z našim za otroka in na naša vzgoje. Glej bol se bomo poskušali v otroka, tem bolj se bomo, študij svoj vzgoji in k nio novemu življenju.

Maribor, dne 1. avg. 1923.

Dr. Zgeč Franjo.

Učitelji-knjžničarji! Skrbite, da bodo knjižnice nabavljale knjige iz založbe Učiteljske tiskarne!

Članek iz časopisa Učiteljski tovariš, 7. 1. 1926

“

Največ kar more dati vzgoja človeku v tej dobi na pot v novo bodočnost, je zopet to, - da ga navadi samostojno misliti in razsojati, da ga usposobi za telesno in duševno delo za samostojno udejstvovanje in samostojno ustvarjanje ter ima pri vzgoji tudi dovolj volje, da premaga vse ovire in dospe do cilja.

”

Časopis Učiteljski tovariš, 4. avgust 1923

Žgeč Franjo

Osnovna šola
dr. Franja Žgeča Dornava